

De *Destino* a l'*Obra completa*: una anàlisi de la reescriptura planiana a propòsit de *Les hores* (1971)

From Destino to the Obra completa: an analysis of Pla's rewriting in relation to Les hores (1971)

J. Àngel Cano Mateu

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/catalonia/4434>

DOI : [10.4000/catalonia.4434](https://doi.org/10.4000/catalonia.4434)

ISSN : 1760-6659

Éditeur

Sorbonne Université - Laboratoire CRIMIC (EA 2561)

Référence électronique

J. Àngel Cano Mateu, «De *Destino* a l'*Obra completa*: una anàlisi de la reescriptura planiana a propòsit de *Les hores* (1971)», *Catalonia* [En línia], 32 | Premier semestre 2023, Publicat el 01 juillet 2023, Consultat el 03 juillet 2023. URL: <http://journals.openedition.org/catalonia/4434> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/catalonia.4434>

Ce document a été généré automatiquement le 3 juillet 2023.

Creative Commons - Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International - CC BY-NC-ND 4.0
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

De *Destino* a l'*Obra completa*: una anàlisi de la reescriptura planiana a propòsit de *Les hores* (1971)

From Destino to the Obra completa: an analysis of Pla's rewriting in relation to Les hores (1971)

J. Àngel Cano Mateu

Josep Pla: d'ofici, «grafòman»

- ¹ En diverses ocasions, Joan Fuster va etiquetar el seu admirat Josep Pla com a «grafòman»¹. Aquesta grafomania planiana, al parer del suecà, responia a la professionalització de l'escriptor, i «la “professió” consisteix a “escriure”: a cobrar a canvi d'escrits», però, en les nostres lletres, «no “llibres”: no, en general, aquell tipus de redacció que, en el vocabulari dels crítics, s'anomena “literatura” en un sentit estricte»; l'escriptor de Palafrugell optà pel «periodisme», és a dir, «escriure, sí, però bàsicament per als diaris i les revistes». I ho feu amb tanta passió que es familiaritzà a «veure el món en forma d'articles», la qual cosa li proporcionà «una disciplina: una escola de modèstia i de rigor, un exercici de sagacitat i d'atenció permanent». En realitat, gràcies a la pràctica *periodística*, obtingué «un principi de professionalització ja restringidament “de literat”», com ho demostra la gran quantitat de llibres que confeccionà². D'altra banda, per a Sergi Doria, aquesta grafomania, a més de les urgències del periodisme, també respondria a les turgències de l'oci, de què calia ocupar-se d'alguna manera; l'*entreteniment* que trobà Pla fou el d'escriure papers³.
- ² Siga com siga, el resultat d'aquesta «mania d'escriure» va ser la publicació de milers i milers de pàgines que, a partir del 1965, i amb l'ajuda de l'editor de *Destino*, Josep Vergés, començaren a conformar una vasta obra completa. Aquell era, però, el segon intent de recopilar tots els escrits; gairebé dues dècades abans, el 22 de febrer de 1946, Josep M. Cruzet, editor de *Selecta*, li escrigué perquè li agradaria publicar «una tria copiosa de les seves obres escrites en català, sota el nom d'*Obres selectes*», i ja el

temptejà, quan en aquell moment l'empordanés tenia quaranta-nou anys, per a intentar assegurar-se «un dret de preferència» en el moment que Pla pensara en la publicació de les obres completes⁴.

- 3 La insistència de Cruzet tingué èxit: entre 1949 i 1956, la col·lecció «Biblioteca Selecta» aixoplugaria vint-i-dos títols planians, des de *Coses vistes* fins a *De l'Empordanet a Barcelona*, passant per *El carrer Estret* (1951) o *Nocturn de primavera* (1953), entre d'altres. Igualment, el 1956 s'iniciaria, amb *Primers escrits (Coses vistes)*, l'elaboració i la publicació de les *Obres completes* de Pla: un total de vint-i-nou volums, tot i que els dos darrers –*El carrer Estret* i *Homenots (Novena sèrie)*– hi veieren la llum després del traspàs de l'editor, el febrer de 1962⁵. Així, doncs, el projecte editorial s'interrompé, a pesar de l'embranchada que havia pres.
- 4 Per a Josep Vergés, la quantitat de volums que ja hi havia, i la proliferació de molts més que s'hi esperaven, a més del format petit que seguien, el qual només permetia la inclusió d'un títol amb lletra menuda, van ser també causants que l'empresa no seguira endavant⁶. L'editor i Pla es coneixien des de feia anys per la relació mantinguda arran de la col·laboració de l'escriptor a *Destino*, però també per la coneixença i l'afecte que es professaven les respectives famílies⁷; no és estrany, per tant, que el 22 de gener de 1965, malgrat l'existència d'altres propostes editorials⁸, ambdós signaren «vora la llar del Mas Pla un paper fet a mà per editar l'Obra Completa»⁹.
- 5 D'aquell mateix 22 de gener és una nota inicial que Pla li lliurà a Vergés amb els títols provisionals d'aquest nou projecte, la qual cosa demostra el nivell de maduració de la idea. L'escriptor tenia per a més de trenta volums, els quals havien de tenir més de sis-centes pàgines cadascun; també havia pensat dividir en dos *El quadern gris*, i hi anotava altres propostes, com un hipotètic llibre sobre Portugal i Espanya¹⁰. Tres dies després Josep Pla enviava una altra carta a l'editor amb el plantejament de com havia de ser aquesta nova obra completa i altres detalls del contracte, de la distribució, de la correcció, o del preu, que no hauria de ser gaire elevat –«sempre que tu i jo ens hi guanyéssim la vida»¹¹–; entre els punts que enumera, veiem que el segon és el que dedica al format físic dels volums:

2n. El format ha de ser el dels volums de la Pléiade-Obres completes. És un format elegant, molt bonic i que agradarà molt a la gent, perquè, fora de quatre gats, aquests volums són desconeguts aquí. El paper dels teus llibres està bé i la lletra ha de ser clara, neta i de dimensions llegibles. Les cobertes han de ser vermelles –les biblioteques són en general fúnebres, i els llibres vermells fan un gran efecte. Poden, a més, tenir sumptuositat¹².

- 6 Observem que Pla tenia pensades totes les característiques d'aquesta nova edició d'obra completa; Vergés li feu cas, almenys, amb la petició sobre la presentació dels volums, amb les cobertes roges i les lletres daurades. Amb aquests preceptes, per tant, sortiren quaranta-quatre volums de l'*Obra completa* de Josep Pla a *Destino*: fins al volum trenta-nou, triats, revisats i reelaborats pel mateix autor; des del quaranta fins al quaranta-quatre, publicats després de la mort de l'escriptor i sota la responsabilitat de l'editor¹³. Cal, a més, sumar-hi un volum quaranta-cinc, *Imatge Josep Pla* (1984), a càrrec de Vergés, que hi incorpora records personals viscuts amb Pla, fotografies i part de la correspondència intercanviada entre ambdós; un volum quaranta-sis, *Índex a l'Obra Completa* (1988), a cura de Cristina Badosa; i un volum *A. Per acabar* (1992), que arreplega noranta-un articles publicats a *Destino* i a *D'Ací i D'Allà*, així com dos dietaris, *Notes per a un diari 1965* i *Notes per a un diari 1966*, o l'epistolari amb Lilian Hirsch titulat *Un amor de Josep Pla al Canadell*.

- 7 Amb aquestes breus pinzellades, que només fan que palesar la grafomania apuntada per Fuster (són més de trenta mil pàgines en total d'*Obra completa*), estem en disposició d'emmarcar l'aparició del que serà el nostre objecte d'estudi: el volum XX, *Les hores*, de 1971 –un llibre que, curiosament, no apareix en la nota inicial de Pla a Vergés. El propòsit del present treball és, però, l'anàlisi del procés de reescriptura que van sofrir alguns dels texts –com «Calendaris» i «Un novembre fi», als quals dediquem sengles apartats– fins a integrar-se en aquest recull, format a partir de capítols que versen al voltant de festivitats, tradicions o episodis relacionats amb els mesos i les estacions de l'any, tals com la nit de Reis, la Candelera, la matança del porc, la Quaresma, el Corpus, la Mare de Déu d'agost, la verema o la sembra, entre d'altres.

La revista *Destino*: un viver per als llibres de Josep Pla

- 8 Com hem comentat més amunt de la mà de Fuster, el *periodisme* va ser el millor mitjà per a la «professionalització» com a escriptor de Josep Pla, fins al punt que arribà a analitzar el món en forma d'article. D'acord amb aquesta circumstància, no és gens estrany que la majoria de planes de la seua obra completa procedisca de la premsa; d'acord amb Vergés, dels quaranta-quatre volums adés assenyalats, vint-i-sis són elaborats a partir d'articles de diaris i revistes –a més de l'esmentat volum A. L'editor, però, també adverteix de la possible inexactitud d'aquest número com a conseqüència de la barreja d'originals de l'època de preguerra¹⁴. En qualsevol cas, ens podem fer la idea que més de la meitat de les pàgines tenien l'origen en diverses plataformes de premsa.
- 9 Entre les capçaleres que comptaren en algun moment amb la signatura de l'escriptor de Palafrugell, destaquen *La Publicidad/La Publicitat* (1920-1928) o *La Veu de Catalunya* (1928-1936), però, sobretot, el setmanari *Destino*, en què col·laborà, amb una periodicitat setmanal, durant gairebé quatre dècades, això és, des del 1939 fins al 1975, més alguns articles, sembla que repetits, que envià el 1976¹⁵. També Xavier Febrés apunta que, a partir del 1978, amb Jordi Doménech com a director –després que hi haguera estat Baltasar Porcel, amb qui no es van entendre–, hi tornà, però només durà fins a la desaparició del setmanari, el 1980¹⁶. *Destino* esdevingué, per a Pla, una segona casa, i ja fora amb el seu nom o amb el pseudònim «Tristán», hi veié publicats més de dos mil articles –concretament, en recompte de Vergés, que també era propietari de la revista, 2.077¹⁷.
- 10 Cal datar el principi d'aquesta col·laboració tan fructífera el 30 de setembre de 1939; en el número d'aquell dissabte, apareix per primera vegada un article de Josep Pla a *Destino*: «La sonrisa española». Amb tot, per diverses circumstàncies¹⁸, no tornarà a publicar-hi un article fins al febrer de 1940; serà en el número del 24 d'aquell mes quan veurà la llum el paper «Otoño en el Baztán», que, d'altra banda, sortia aixoplugat sota una secció que justament inaugurava aleshores: «Calendario sin fechas». L'epígraf, segons Pla en l'article «Calendarios», que sortí el 27 de desembre de 1941, fou idea d'Ignacio Agustí –director de *Destino*, segons la contraportada–, segurament perquè l'escriptor no estiguera subjecte a les dates, al *calendari*: «Agustí pensó que yo me sujetaría a duras penas a escribir de las sucesivas efemérides del calendario, y así me dio, en el rótulo, la holgura de movimientos necesaria»¹⁹.
- 11 Sembla que, en opinió de Doria, aquest mode de treballar sense dates fixades era força adequada per al setmanari, ja que els col·laboradors podien deixar els articles al calaix i

després es conformava la revista, a més que hi havia texts ajornats o retocats per la censura prèvia a causa de la llei que Serrano Súñer havia dictat el 1938²⁰. En qualsevol cas, però, Josep Pla publicarà la majoria de les seues col·laboracions en aquesta secció en què, com escriurà en «Habrà que tener paciencia», del 31 de gener de 1948, «no se habla casi nunca de los llamados temas serios», sinó que «aquí se habla de lo infinitamente pequeño»²¹.

- 12 Fruit de les planes nascudes en aquesta secció són *Viaje en autobús* o *Humor honesto y vago*, ambdós de 1942, o *La huida del tiempo*, de 1943, que és a la base del volum XX de l'*Obra completa*, *Les hores*. Publicat per l'editorial Destino, *La huida del tiempo* és un recull de cinquanta-un texts, la majoria dels quals procedeix, ja ho hem dit, del setmanari. Ens agradaria fer un inventari de la data i la procedència exacta de cada un dels capítols, però resulta una tasca molt complexa ateses les modificacions, les reelaboracions i les fusions que portà a terme l'escriptor a l'hora d'aplegar-los²². Sí que és cert, no obstant això, que la majoria tenen l'origen en els anys 1943 i 1944, com «Desafío al Año Nuevo» o «La Virgen de Agosto», de 1943, i «La nieve» o «La siega», de 1944, tot i que, per exemple, el capítol «El frío y el refrió» prové de l'article «Frío y sentido común», del 19 de desembre de 1942, o «La matanza» té com a hipotext²³ un article homònim del 10 de febrer de 1945.
- 13 Uns anys després, aquests cinquanta-un texts es traduirien al català –un dels objectius de Pla era traduir tota la seua obra castellana amb la idea de *salvar-la* o *recuperar-la*²⁴–, s'ampliarien amb deu més i donarien lloc a *Les hores (El pas de l'any)*, que apareixeria publicat, el 1953, a l'editorial Selecta, de Josep M. Cruzet. La correspondència entre ambdós ens permet veure'n el procés d'edició i de confecció. La primera vegada que li'n parla Pla a l'editor és en la carta del 18 de desembre de 1952, quan li comenta que el pròxim any, entre d'altres llibres, li lliurarà *Les hores*²⁵. Menys d'un mes després, Pla li'n tramet les primeres 101 quartilles escrites a mà –el de Palafrugell sempre enviava els originals manuscrits–, «o sigui una mica més de la meitat del llibre», amb l'esperança que agraden a l'editor, però també amb unes indicacions sobre la presentació: «El llibre s'ha de construir com el *Senyor de Barcelona* o com *El carrer Estret*: seguit, sense blancs, però aixís [sic] com posarem els títols del *Senyor de Barcelona* al centre de la pàgina, els d'aquest s'haurien de posar a l'esquerra i amb lletra visible»²⁶. Les primeres valoracions de Cruzet, del 20 de gener, molt positives, no es fan esperar:

Acabo de llegir-les i, com sempre, vostè tracta el tema amb la seva acostumada mà de mestre. L'assumpte és molt bonic i, a part del raig de poesia que es desprèn de tot l'original, hi ha coses encertadíssimes; les converses amb Sant Josep i el gos, per exemple. El felicito ben efusivament una vegada més per la seva admirable obra, única –en tots els aspectes– en les lletres catalanes²⁷.

- 14 En la pròxima lletra intercanviada, la de l'1 de febrer, amb la inclusió de més quartilles, Pla també li indica quin n'ha de ser el subtítol: *El pas de l'any*. La idea de l'escriptor és, explica, publicar, més endavant, un altre llibre amb el títol *El pas de la vida*²⁸. En la resposta del dia 5, Cruzet reitera les bones paraules però no s'està de complir amb el seu paper d'editor i li fa dues observacions: la primera, que s'hi repeteix dues vegades un títol, «La vrema» [sic], amb un de diferent entremig, de manera que convindria modificar-lo o suprimir-lo; la segona, que hi ha unes quartilles amb pràcticament el mateix contingut que un dels texts que conformen *Llagosta i pollastre*, el qual havia vist la llum immediatament abans que el que ara tenen entre mans, per la qual cosa s'hauria d'eliminar²⁹. L'escriptor, evidentment, ho accepta: respecte al primer punt, una ullada a l'índex del llibre ens permet comprovar l'existència d'una «Introducció a la verema» i

de «La verema». Pel que fa a l'escapçament del contingut repetit, en paraules de Pla, «no comprenc com em passà lo de les confitures: sospito que fou perquè no tenia a mà el *Llagosta i pollastre*», així que «el capítol s'ha de suprimir totalment». Ara, en opinió del mateix autor, sense cap modèstia, «a *Les hores* hi ha algunes pàgines que són de lo millor que jo he escrit»³⁰.

- 15 En la resta de cartes, se'n perfilen diversos detalls: el número que tindrà dins la col·lecció –el 125–; la foto del rellotge de sol de la plaça Prat de la Riba de Castellterçol, que servirà de model per al dibuix de la sobrecoberta, amb la divisa en llatí *currit irreparabile tempus*; la data aproximada d'aparició –pels volts del Dia del Llibre–; el color per a la sobrecoberta; el retrat de l'autor; els tràmits burocràtics de la censura, o la reunió amb Bardagí, un xicot que en farà una revisió ortogràfica³¹. Finalment, com havia previst l'editor, el llibre sortí durant la segona setmana d'abril: el dia 8 d'aquell mes li escrivia per dir-li que «*Les hores* estan a punt de caure. Segurament, de dissabte a dilluns tindrem exemplars», mentre que el 20 Pla li confirmava la recepció dels que li corresponien³².
- 16 Aquest volum de 1953 va ser la base perquè Josep Pla donara forma, amb l'afegit d'una trentena de texts més, al número XX de l'*Obra completa* de Destino, titulat *Les hores* –ara sense subtítol. Per a Febrés, aquest volum, homònim de la revista de Goethe i Schiller, té la particularitat que centra «el focus de manera monotemàtica, en contra de la tendència habitual a la barreja, en un aspecte determinat que representava la principal especialitat de l'autor: la lírica descriptiva derivada de l'observació de la poesia quotidiana de les coses»³³. Comprovem-ho en les pròximes pàgines.

Les hores, un exemple de reescriptura planiana

- 17 Com hem comentat, *Les hores* és una ampliació del llibre *Les hores (El pas de l'any)*, que Josep Pla havia publicat el 1953 a l'editorial Selecta, el qual, al seu torn, és una ampliació i autotraducció d'un llibre anterior, *La huida del tiempo*, del 1945, de l'editorial Destino, amb l'origen de gran part dels texts en la revista homònima. En l'apartat següent, examinarem com és aquest procés de reescriptura que *transforma* l'article publicat en premsa, lligat a unes coordenades de publicació concretes i que forma la base del llibre en castellà, fins a ser adaptat a un dels volums de l'obra completa, passant per una etapa *prèvia* a l'editorial Selecta.
- 18 Abans, però, no serà sobrer reproduir alguns dels fragments del mateix Pla que mostren la magna tasca que li suposava reelaborar els materials propis; uns fragments que traspuen, al capdavant, una actitud «reversionista»³⁴. Per exemple, quan li explica per carta a Josep M. Cruzet les dificultats que podria trobar a l'hora d'enfrontar-se a l'edició d'unes obres selectes, remarca la necessitat de depurar-ne o d'eliminar-ne materials ja editats³⁵. La feina de l'aventura és costosa, com, de fet, ja li havia confessat en una carta anterior: «No cregui pas que l'edició d'aquests papers sigui una cosa senzilla. S'ha d'escriure altra vegada tot. S'ha de recollir moltes coses que no tinc. En principi, la cosa em fa molta il·lusió, però hi haurà alguns mesos de feina d'elaboració difícil donades les circumstàncies presents»³⁶. És a dir, que l'escriptor vol anar més enllà d'una selecció de material per evitar-ne la desaparició o la dispersió, ja que pretén reescriure-ho tot de nou; una reescriptura, aquesta pensada per a l'editorial Selecta, que, a més, comptava amb un canvi de llengua, amb l'objectiu de *salvar*, recordem-ho, l'obra en castellà.

- 19 Aquest *modus operandi* es repetirà a l'hora d'encarar-se a l'edició de l'*Obra completa* per a Destino. Segons Josep Vergés, trobem dos Josep Pla: per un costat, el periodista que, per circumstàncies de publicació, no podia corregir els originals; per un altre, l'escriptor que, amb la pretensió de conformar l'*Obra completa*, s'enfronta a la selecció dels materials diversos. Diu l'editor que «Pla no estava mai content del que havia escrit i reescribia o modificava permanentment el llibre que li queia entre les mans», una actitud que, en efecte, denota un extremat perfeccionisme³⁷. És el mateix Pla qui, al pròleg del volum XXVIII, parla de la provisionalitat dels seus llibres i de l'anhel permanent «de tornar-los a veure i tornar-los a fer»³⁸. En aquest sentit, Vergés adverteix del perill que suposa afirmar amb certesa si un determinat text ha estat publicat amb anterioritat o no, si ha sofert canvis o supressions i, fins i tot, quin és l'autèntic original³⁹.

Descripció general del procés de reescriptura

- 20 Per la nostra banda, ens centrarem en aquells capítols que, incorporats en el volum XX, tenen la base a la secció «Calendario sin fechas» de *Destino* i que han passat per una sèrie de versions. Abans, però, aturem-nos un instant a comparar els títols previs amb la versió definitiva de *Les hores*. El primer llibre, en castellà, es titulava *La huida del tiempo*, i va passar al català com *Les hores (El pas de l'any)*.
- 21 Cal remarcar diversos aspectes: en primer lloc, que el títol en castellà passa a la primera versió en català com a subtítol entre parèntesi, ja que el títol de l'editorial Selecta és *Les hores*. Aquesta circumstància potser obeeix al fet que Pla tenia en ment publicar un llibre dedicat a *Els anys (El pas de la vida)* (1953) i un a *Els moments (El pas de les hores)* (1955), de manera que, seguint aquesta mena de trilogia, es mantenia l'estructura article – substantiu – parèntesi amb la fórmula «El pas de...». És possible que això també explique que, malgrat que el català dispose del substantiu «fugida», Pla preferisca el mot «pas», un substantiu que perd una mica de força respecte al primer –el temps ja no *fugeix*, sinó que *passa*, sense pressa però sense pausa–, alhora que hi atorga un cert assossec. També en català el subtítol complementa el títol i hi dona un sentit concret, sense el qual aquest esdevindria enigmàtic –«les hores», com a representants del pas del temps–, fet que permet ajustar-se millor al contingut: al capdavant, els capítols es refereixen a diferents costums, tradicions, festivitats o episodis lligats als mesos i a les estacions, començant per l'Any Nou –«Any nou... vida la de sempre»– i acabant per la Nit de Cap d'Any –«Fi d'any més o menys». Quan Pla decideix mantenir únicament el sintagma nominal i suprimir-ne el parèntesi per a etiquetar el volum XX de l'*Obra completa* –hi degué pesar el fet que l'autor havia de *desfer* la trilogia adés esmentada, ja que *Els anys (El pas de la vida)* i *Els moments (El pas de les hores)* es fondrien en el volum XXIV, *Humor, candor...–*, el títol esdevé metafòric.
- 22 Ara bé: per què *Les hores*? La resposta, cal cercar-la als pròlegs. Els prefacs de Selecta i de l'*Obra completa* són autèntics, auctorials, assumptius i originals⁴⁰, atés que se'n pot corroborar fàcilment l'atribució a una persona real, en aquest cas, Josep Pla, que és qui els realitza i qui reconeix l'autoria de les obres que encapçalen, i són pròlegs a les primeres respectives edicions. Aquest fet provoca una altra circumstància: que aquests pròlegs, en què destaquen els *thèmes du comment*⁴¹ per damunt dels *thèmes du pourquoi*, actuen com a guia de lectura i ens expliquen, entre altres aspectes, el perquè del títol.

De fet, justament aquesta informació, l'edició de 1971 la repeteix fil per randa de la de 1953:

L'he titulat *Les hores*, perquè és un títol greu, adequat i bonic. Les persones que d'una manera voluntària i conscient fan una vida una mica solitària saben la ressonància, de vegades resignada, de vegades al·lucinant, que la paraula «hores» suscita. Pensar en les hores, sentir el pas de les hores, produeix, en determinats moments, una inquietud –sovint una angoixa– molt complexa⁴².

- 23 En ambdós casos, remet a *Història de la cultura grega*, de Jacob Burckhardt per a referir-se a l'antropomorfització del pas del temps realitzada pels antics, que van fer aparèixer les Hores i les Moires, unes divinitats amb funcions semblants. Tanmateix, el pròleg del volum XX de l'*Obra completa* és més extens, ja que, a més d'arreglar les paraules del pròleg de la versió de 1953, n'explica l'ampliació –sempre respectant «el sentit del seu context primer: aquest és un llibre sobre la terra, sobre el país»⁴³– i que, de moment, l'*Obra completa* ja té una envergadura d'unes dotze mil pàgines, és a dir, que situa el volum que introdueix en el context de publicació de les obres completes. A més, des de la perspectiva dels *thèmes du pourquoi*, tanca aquesta introducció amb una *captatio benevolentiae* per a «valoriser le texte sans indisposer le lecteur par une valorisation trop immodeste, ou simplement trop visible, de son auteur»⁴⁴, en el sentit que demana que no el consideren «ni un petit heroi de la literatura, ni un sacrificat», per haver redactat tal quantitat de planes i, més concretament, aquest llibre, ja que «tothom l'hauria pogut escriure si s'hagués tret de sobre la confusió mental-monetària de l'època actual»⁴⁵.
- 24 En *La huida del tiempo*, en canvi, el prefaci és autèntic i original però al·lògraf⁴⁶, ja que el signa Ignacio Agustí. En aquest cas, es tracta d'un pròleg més pensat per a elogiar l'autor del llibre: a banda d'enquadrar-lo, com si fora una mena d'enumeració darrere de *Cartes de lluny*, *Cartes meridionals*, *Viatge a Catalunya* i *Viaje en autobús*, i de reflexionar al voltant del títol –«El tiempo no pasa, pasamos nosotros por él. ¡Cómo están impregnadas de esta realidad, de la realidad de su tránsito a través del tiempo, las páginas de este libro! Claro que no podía usted titular a este libro *Mi huida*.»–, hi destaca l'admiració profunda del prologuista cap a l'escriptor, a qui demana tractar de «maestro»⁴⁷. No hi ha una explicació, però, del motiu del títol com sí que trobarem en les versions posteriors.
- 25 D'altra banda, ja ho hem assenyalat, el volum XX ha sofert una ampliació més que considerable respecte a *La huida del tiempo*: recordem que dels cinquanta-un capítols, diguem-ne, *originals*, això és, en la versió en castellà, passàvem als seixanta-un de la versió publicada per Selecta, els quals s'engreixaven fins als noranta-cinc de la versió definitiva de Destino. És possible que aquest afegiment de més d'una trentena de capítols es dega al fet que, per contracte, Pla havia d'arribar a les sis-cents pàgines⁴⁸; ara bé, en aquesta ocasió, es va quedar en cinc-cents tretze. Com a anècdota per a mostrar aquest procés d'engrandiment, hi ha la carta que el 21 de juny de 1971 va enviar a l'editor Vergés, en què li confessava que disposava de «quatre capítols acabats per a afegir a “Les Hores”», de manera que «potser entre aquesta setmana i part de la següent et podré donar originals per passar de 500 planes –sobretot si recordes de fer buscar l'article de Kubala que no trobo enlloc»⁴⁹. Sembla que el text en qüestió és el que acabà donant forma al capítol «Espectacles futbolístics de massa».
- 26 Finalment, abans de passar a l'estudi més profund de dos capítols, voldríem fer un breu repàs per l'evolució d'alguns dels títols que conformen *Les hores*. Per exemple, el capítol que en aquest volum XX o en la versió anterior de Selecta s'anomena «El vent de

Quaresma», ha estat lleugerament modificat respecte del «Vientos de Cuaresma», en plural i indefinit, de *La huida del tiempo*. Ara bé, el 25 de març de 1944 va sorgir un article a la secció «Calendario sin fechas» –desconeixem si n'hi ha una versió més antiga– que es deia «Viento de Cuaresma», també en singular. Sembla que per a les versions en català, Pla s'apropa més al paper periodístic, potser perquè, en efecte, durant tot el text només parla d'un vent: «del viento que en mi país llamamos de Cuaresma, con manera de decir bastante fina»⁵⁰, en l'article i en el text de 1945; «del vent de garbí»⁵¹, en les versions de 1953 i 1971. Si ens detinguérem a analitzar-ne el contingut, veuríem que resulta més natural que es titule «viento» o «el vent» de Quaresma, que no un plural «vientos», per tractar-se d'un únic vent.

- 27 Uns altres texts amb modificacions al títol són el dedicat a la Pasqua i el que se centra en la velocitat amb què transcorre la primavera. Pel que fa al primer, si bé en la versió de 1971, el capítol s'anomena «Pasqua: les festes mòbils», amb els dos punts que substitueixen la conjunció *i* de la versió de 1953, «Pasqua i les festes mòbils», el qual és una traducció exacta del que tenia en la versió de 1945, «Pascua y las fiestas móviles», en l'article que veié la llum el 24 de març de 1945 i que és a la base d'aquesta reelaboració, el títol és «Situación de la Pascua en el calendario». En realitat, els tres títols llibrescos s'ajusten lleugerament més al contingut, atés que, tot i que es parla de com s'estableix la festivitat cada any, també s'explica que d'aquesta depenen totes les altres festes mòbils. Quant al capítol que en ambdues versions catalanes apareix batejat com a «Fugacitat d'abril», el qual, al seu torn, és una traducció literal del «Fugacidad de abril» del 1945, convé apuntar-ne el canvi respecte a l'article del 31 de març de 1945, ja que s'anomenava «La fugaz primavera». És possible que aquesta modificació es dega a la incorporació en forma de capítol i, sobretot, a la situació pròxima a texts que parlen d'altres mesos. Així, mentre que en la versió de 1945 se situa a continuació d'«El canto universal o el despertar de la primavera» i dos capítols després n'apareixen de dedicats al «Nocturno de mayo» o a «Esas calmas de junio», en la versió de 1953 trobem quatre capítols anteriors que tenen l'estació primaveral al títol –«Equinocci de primavera», «El cant universal o el despertar de la primavera», «Primavera: el rossinyol» i «Primavera: les fonts». En la de 1971 encara se n'hi suma un més, «Primavera», de manera que potser Pla descartara afegir-hi l'estació per considerar-ho un abús –a més, és clar, que el text en qüestió està focalitzat en el mes d'abril i que, tot seguit, n'hi ha de centrats en maig («Nocturn de maig») o en juny («Calmes de mar pel juny»).

Estudi de dos capítols

«Calendaris»

- 28 Havent realitzat una visió panoràmica d'aquells aspectes més generals que s'extrauen del procés de reescriptura planiana portat a terme des de les pàgines de la premsa fins al volum XX de l'*Obra completa*, és el moment que posem la lupa sobre dos capítols concrets. El primer, l'esmentat «Calendaris», que actua com a pòrtic per a explicar l'estructuració de l'any tal com el coneixem. En aquest cas, és un exemple de text que, nascut a la secció «Calendario sin fechas» de la revista catalana, passa, amb les corresponents modificacions, per la resta de versions llibresques.
- 29 En primer lloc, el títol únicament canvia de llengua quan Pla l'incorpora a *Selecta* i al volum XX de *Destino*: de «Calendarios» a «Calendaris». Tanmateix, fixem-nos en el

principi, ja que l'article de revista parteix de la justificació de l'epígraf que en fa de secció setmanal:

Algunas veces me he preguntado qué es lo que quiso decir el director de este semanario, nuestro amigo don Ignacio Agustí, al rotular la sección que desde hace casi dos años está a mi cargo «Calendario sin fechas». ¡Calendario sin fechas! ¿No es un rótulo raro? Un calendario sin fechas, ¿no será algo así como un arroz con pollo sin pollo o una sopa de ajo sin huevos estrellados? Previendo, sin duda, mi temperamento un poco desencuadrado, Agustí pensó que yo me sujetaría a duras penas a escribir de las sucesivas efemérides del calendario, y así me dio, en el rótulo, la holgura de movimientos necesaria. Sin embargo, la cosa queda en pie, y entre las faenas pintorescas que yo habré tenido que hacer en la vida, una de las más extrañas habrá sido quizá escribir un calendario sin fechas, que es algo muy parecido a presentar un elefante sin trompa y sin orejas de archipámpano⁵².

- 30 En *La huida del tiempo*, es reproduceix pràcticament tot aquest paràgraf, amb la correcció del verb «dio» –sense accent– i amb l'adaptació a l'any en què apareix: «la secció que desde hace casi seis años está a mi cargo»⁵³, ja que el llibre es publicà a finals de 1945. En canvi, quan aquest text es tradueix i s'incorpora a les versions de 1953 i de 1971, tot aquest fragment desapareix; Pla amaga, doncs, la font original quan l'inclou en els llibres en català, és a dir, que suprimeix el lligam amb l'origen periodístic. En aquest sentit, també esborra, en l'adaptació al format llibre, les últimes línies de l'article, que contenen una nova referència a la secció i que interpel·len directament els lectors del setmanari, als quals desitja un bon any nou: «Y terminada la exposición de las importantes noticias contenidas en el “Calendario sin fechas”, me permitiré desear a mis lectores que el año 1942 (del cómputo gregoriano) les sea benigno y afortunado y que lo pasen como buenamente les sea dable»⁵⁴.
- 31 Pel que fa a aquesta versió respecte a les posteriors, no hi ha cap modificació especialment rellevant, llevat que el 1942 sembla que fou un any fèrtil i el 1945 i el 1953, estèrils –cosa que no n'afecta el contingut–, així com l'adaptació dels còmputos dels anys. En aquest sentit, si en l'article diu que l'any 1942 és el 5925 de la creació del món i el 4270 del diluvi universal, en *La huida del tiempo* apunta que el 1946 és el 5929 i el 4274, respectivament, mentre que en *Les hores (El pas de l'any)* i en *Les hores*, com que es tracta del mateix text –amb algun canvi estilístic, com la incorporació d'uns articles definits en l'enumeració «les seves làmines, les poesies i els consells», absents en la versió de 1953, així com l'eliminació d'algun connector repetit en la versió anterior–, escriu que el 1953 és el 5936 des que es creà la Terra i el 4281 des que diluvià.
- 32 Ara bé, la diferència entre el text en castellà de 1945 i el text en català de 1953-1971 radica, més enllà de les adaptacions produïdes per la traducció d'una llengua a una altra, en el final. Hi ha dos paràgrafs que han estat afegits en la versió de *Selecta* i de *l'Obra completa*, dos paràgrafs que fan referència a un congrés de l'ONU que tenia com a finalitat estudiar estratègies per a adequar d'una manera més exacta el moviment de translació terrestre amb els anys que vivim, i a l'intent de determinats règims polítics d'adaptar el calendari als seus interessos:
- 33 En la nostra època, els astrònoms han fet diverses temptatives per afinar encara més el calendari, per ajustar amb la màxima perfecció el moviment de translació de la terra amb els anys de la nostra vida. La Societat de Nacions propugnà un congrés sobre la matèria –congrés que no donà cap resultat concret, per incompatibilitat de punts de vista pràctica més que de càlculs científics. Jo no sé si l'O.N.U. quan tingui el lleure suficient per a plantejar la qüestió tindrà més èxit.

Des de Gregori XII fins als nostres dies, diversos règims polítics molt infatuats de si mateixos feren modificacions en el calendari. La Revolució francesa canvià el nom dels mesos i la seva cronologia. El feixisme italià donà entenenent que començava la nova era amb la presa del poder per part de Mussolini. Aquestes i altres temptatives se n'anaren aigua avall de seguida que la població d'aquests països tingué prou llibertat per a exercitar el sentit del ridícul. Vivim, doncs, sota l'ègida del calendari gregorià i l'any en què apareixerà aquest petit llibre serà el 1953 del còmput del Papa Gregori XIII⁵⁵.

- 34 Pel que se sap per la correspondència entre Cruzet i Pla –el text base de les versions en català, recordem-ho, és el de Selecta de 1953–, el llibre sortí sense cap problema amb la censura. Tanmateix, si tenim en compte que el dictador italià morí el 1945, aquesta informació no podia aparèixer, per incompatibilitat temporal, en *La huida del tiempo*.

«Un novembre fi»

- 35 «Un novembre fi» és un dels capítols que té l'hipotext immediat en les pàgines de *Destino*, concretament, en l'article «Un noviembre fino», del 22 de novembre de 1947: és a dir, no hi ha versions intermèdies entre el moment que hem establert –ni que siga provisionalment– de publicació original i el de publicació definitiva. La comparació entre ambdós texts ens permetrà conèixer, més detingudament, com és el treball de reelaboració i d'autotraducció per a la incorporació directa d'un article de premsa a l'*Obra completa*.
- 36 El text, ple d'una bellesa poètica deliciosa que justifica perfectament les paraules apuntades més amunt per Xavier Febrés, parla d'un tipus de «novembre» càlid i s'emmarca en un any concret: el 1947. Aquesta circumstància, que podria haver estat eliminada de la versió inclosa en l'*Obra completa*, però, s'hi manté:

«Un noviembre fino» (<i>Destino</i> , 22-11-1947)	«Un novembre fi» (<i>Les hores</i> , 1971)
«No recuerdo haber vivido en mi vida un noviembre tan fino, tan plácido, tan tibio como el de este año de 1947. ⁵⁶ »	«No recordo haver vist, en el curs de la meua vida, un novembre tan fi, tan plàcid, tan tebi com el d'aquest any 1947. ⁵⁷ »

- 37 Al capdavant, Pla pretén recordar l'excepcionalitat d'aquell novembre i hi fixa l'any en què s'esdevingué. No obstant això, el fet d'haver lligat l'escriptura del text en «aquest 1947» –és important el matís de proximitat aportat pel demostratiu; amb un simple article ja se n'haguera distanciat i haguera fet la impressió que escrivia des del present de la confecció del llibre– sembla portar-lo a una mena d'incongruència temporal:

«Un noviembre fino» (<i>Destino</i> , 22-11-1947)	«Un novembre fi» (<i>Les hores</i> , 1971)
«Barcelona es una excelente ciudad para tomar el sol. La ciudad tiene, en invierno, dos clases de mañanas. ⁵⁸ »	«Barcelona era una excel·lent ciutat per a prendre el sol. Ara, en aquest aspecte, ha perdut molt per la fenomenal invasió automobilística que envaeix carrers i places. La ciutat tenia a l'hivern –anys enrere– dues classes de matins. ⁵⁹ »

- 38 És a dir, que mentre que en l'article el present temporal va d'acord amb el moment fixat des de l'inici –i que coincideix amb el d'aparició–, en el capítol de *Les hores*, si ens atenim a la data que ha marcat al principi, aquest «ara, en aquest aspecte, ha perdut molt per la fenomenal invasió automobilística que envaeix carrers i places» o l'expressió «anys enrere», perdrien tot el sentit, atés que semblen consideracions fetes des dels anys setanta. Pla vol aportar-hi informació *actual* en la seua traducció; en canvi, sembla que oblida que, en la incorporació a l'*Obra completa*, ha enganxat el capítol al moment d'engendrament a la premsa.
- 39 Aquesta incoherència temporal, tanmateix, no n'afecta en absolut el contingut. De fet, és una mostra més que la versió en català hi afegí nova informació explicativa a la ja existent per tal d'intentar fer més clar el text a un públic lector, en principi, diferent del de la plataforma original. Vegem-ne altres exemples:

«Un noviembre fino» (<i>Destino</i> , 22-11-1947)	«Un novembre fi» (<i>Les hores</i> , 1971)
«y un tipo de mañana radiante, pura y clara que surge cuando soplan los aires del Montseny, secos, tónicos y brillantes. ⁶⁰ »	«i una forma de matí radiant, pura i clara i que apareix quan bufen els aires del Montseny –que és la tramuntana de Barcelona–, secs, tòncics i brillants. ⁶¹ »
«las ciudades encaradas a levante tienen las mañanas alegres y las tardes tristonas y apagadas; las ciudades encaradas a poniente, como Roma, como Nápoles, tienen las mañanas insignificantes y las tardes grandes y triunfales. ⁶² »	«Les ciutats acarades a llevant –i aquest és el cas de Barcelona– tenen els matins tòncics i assolellats i les tardes més aviat tristes i apagades; les ciutats acarades a ponent, com Roma, tenen els matins insignificants i les tardes grans i triomfals. ⁶³ »

- 40 Deixant a part la supressió de Nàpols en el llibre, l'especificació de l'orientació de la ciutat de Barcelona (que el Montseny n'és el nord i que està encarada cap a llevant), absent a l'article, sembla pensada per a ajudar un tipus de lector molt més divers que l'hipotèticament consumidor de la revista *Destino*. Així, Pla degué pensar, en el cas del setmanari, que no calia concretar amb el nom de la ciutat perquè el lector model d'aquella capçalera de premsa ja tindria en ment que es tractava de Barcelona; en canvi, en passar a formar part de les planes d'una *Obra completa* i, per tant, guanyar nous tipus de lectors –no només catalans–, aquella informació podria ser útil per a situar-s'hi.
- 41 D'altra banda, el pas del castellà al català –és, no cal dir-ho, una traducció totalment lliure– dona lloc a diversos canvis estilístics o d'ajust al context, com quan en l'article diu «se ha observado alguna vez que este es un país de primaveras muy rápidas y esquivas y de otoños largos»⁶⁴, però en català aquest «alguna vez» esdevé «moltes vegades»: «s'ha observat moltes vegades que aquest és un país de primaveres ràpides, de gran fugacitat i de tardors llargues»⁶⁵ –possiblement, en els anys transcorreguts entre el 1947 i el 1971, sí que se'n realitzaren diverses observacions; fins i tot el mateix Pla, ja ho hem assenyalat, dedicà diversos papers a la primavera. No obstant això, abans de tancar l'anàlisi, voldríem comentar encara dos exemples més d'addició d'informació:

«Un noviembre fino» (<i>Destino</i> , 22-11-1947)	«Un novembre fi» (<i>Les hores</i> , 1971)
«El fruto está todavía en el árbol, las aceitunas penden pasando del verde ácido al violáceo y sobre la plata de los árboles flota un vaho clerical y amoratado. ⁶⁶ »	«El fruit es troba encara a l'arbre, però la recollida es va acostant. Les olives van passant del verd àcid al violaci, i, entre la plata de les fulles, hi flota un baf clerical i moradenc. ⁶⁷ »
«Siempre me fascinó la semejanza de las formas vegetales en fructificación con las formas de la humana maternidad. Es como una languidez estática que don Juan Maragall plasmó comparando la maternidad con las vides granadas. ⁶⁸ »	«Sempre em fascinà la semblança de les formes vegetals en granada fructificació amb les formes de la humana maternitat, però no conec cap poeta del nostre país que hagi escrit una sola ratlla sobre aquesta semblança amb les oliveres carregades. El fet és degut, segurament, a la meva transcendental ignorància. És com un esllanguiment estàtic que el poeta Maragall manifestà comparant la maternitat amb els ceps plens de fruita. ⁶⁹ »

- 42 En el primer exemple, d'acord amb el conjunt del llibre, que gira a l'entorn dels episodis relacionats amb la vida al camp i al territori, ja siguen tradicions o activitats pròpies de cada mes o estació, té sentit que Pla recorde que la recollida de les olives serà pròximament; de fet, unes pàgines més endavant, trobem el capítol «Collir les olives». Pel que fa al segon, l'afegitó sobre la no coneixença de cap poema amb la semblança entre una olivera farcida i la maternitat de les persones –a més de la declaració des de la modèstia d'una suposada ignorància– sembla forçat i arriba a entorpir el ritme de la lectura, ja que la frase sobre els versos de Maragall en queda despenjada, al contrari que en la versió de 1947. Potser s'hauria solucionat d'una manera més pràctica situant aquesta informació entre guions explicatius o parèntesis, o amb una nota a peu de pàgina, però aquest recurs és totalment inusual en el volum.

Conclusions

- 43 L'anàlisi del procés de reescriptura realitzat per Josep Pla a propòsit del llibre *Les hores* ens ha permès extraure'n diverses conclusions. En primer lloc, destaca el perfeccionisme del treball de selecció, correcció, ampliació o supressió de texts anteriors per a la incorporació en l'obra completa. Pla esborra les referències a les fonts originals del text; és conscient que aquell material és un *nou* material amb un *nou* públic i n'elimina els fragments que el lligaven a la capçalera –recordem, per exemple, que a «Calendaris» suprimia el nom de la secció on va nàixer l'article original. A més, amb l'autotraducció al català, no només el *salva* de l'oblit o de la dispersió, sinó que el *traspasa* a una llengua –la seua– que el context de publicació original no li permetia. En aquest sentit, respon al que Veny-Mesquida defineix com «condicionants del canal» per a la revisió de la pròpia obra d'un escriptor⁷⁰. Això no vol dir, però, que si el capítol ha estat pensat per a un any en concret –«Un novembre fi» era de 1947, però també «Calendaris» prenia com a referència el 1953 de la versió prèvia, o altres capítols que la falta d'espai no ens ha deixat explorar, com «Les hores incertes», que fixa l'any d'escriptura en el 1952–, aquest desaparega. Al capdavant, també és una manera de Pla de deixar constància del pas de les seues *hores*.

- 44 D'altra banda, també hem comprovat que, quan disposa dels texts que havien conformat prèviament *Les hores (El pas de l'any)*, simplement els reaprofitava amb lleugeres modificacions, com l'eliminació d'algun connector o l'afegiment d'un article – i ací caldria preguntar-nos on acaba la influència de Pla i on comença la del corrector–, sense tenir en compte, és clar, el pròleg, adaptat per a l'ocasió. És a dir, en aquests casos concrets que parteix d'un text ja traduït, dins les fases del nivell de reescriptura enunciades per Veny-Mesquida⁷¹, més que una *reelaboració* hi ha una *revisió* orientada, sobretot, a la «detecció d'errors»⁷².
- 45 Comptat i debatut, hem pogut examinar alguns dels capítols dels quals sabem l'origen periodístic, fixat –de nou, amb totes les reserves possibles– a *Destino*. No obstant això, és innegable que, com apuntàvem adés, un inventari o una base de dades de tots els articles que Pla va publicar en les diferents plataformes de premsa ens ajudaria a encarar-nos amb els capítols de què desconeixem la font original. De moment, però, el camí està traçat.

BIBLIOGRAPHIE

- AGUSTÍ, Ignacio. «Prólogo». Dins PLA, Josep. *La huida del tiempo*. Barcelona: Destino, 1984 [1a ed. 1945].
- DORIA, Sergi. «Introducción». Dins PLA, Josep. *Viaje en autobús. La huida del tiempo. La calle Estrecha*. Madrid: Fundación José Antonio de Castro, 2018, p. 13-45.
- FEBRÉS, Xavier. *Josep Pla o la vitalitat. Una biografia literària*. Barcelona: Pòrtic, 2020.
- FUSTER, Joan. «Un excés imperdonable». *Serra d'Or*, 113 (agost 1970), p. 29.
- FUSTER, Joan. «Notes per a una introducció a l'estudi de Josep Pla». Dins PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum I. El quadern gris*. Barcelona: Destino, 1977 [1a ed. 1966], p. 11-83.
- GALLOFRÉ, Maria Josepa. «Amb les pedres disperses». Dins PLA, Josep; CRUZET, Josep M. *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*. Barcelona: Destino, 2003, p. 7-29.
- GENETTE, Gérard. *Palimpsestes. La littérature au second degré*. París: Seuil, 1992 [1a ed. 1982].
- GENETTE, Gérard. *Seuils*. París: Seuil, 2002 [1a ed. 1987].
- PLA, Josep. «Calendarios». *Destino*, 27-12-1941, p. 8.
- PLA, Josep. «Viento de Cuaresma». *Destino*, 25-03.1944, p. 8.
- PLA, Josep. «Un noviembre fino». *Destino*, 22-11-1947, p. 8.
- PLA, Josep. «Habrá que tener paciencia». *Destino*, 31-01-1948, p. 5.
- PLA, Josep. *Les hores (El pas de l'any)*. Barcelona: Selecta, 1953.
- PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XX. Les hores*. Barcelona: Destino, 1971.
- PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XXVIII. Direcció a Lisboa*. Barcelona: Destino, 1975.

PLA, Josep. *La huida del tiempo*. Barcelona: Destino, 1984 [1a ed. 1945].

PLA, Josep; CRUZET, Josep M. *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*. Barcelona: Destino, 2003.

VENY-MESQUIDA, Joan R. «La revisió de la pròpia obra en els escriptors contemporanis: notes per a una tipologia de motius». *Estudis Romànics*, 26 (2004), p. 155-182.

VERGÉS, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XLV. Imatge Josep Pla*. Barcelona: Destino, 1984.

NOTES

1. FUSTER, Joan. «Un excés imperdonable». *Serra d'Or*, 113 (agost 1970), p. 29. FUSTER, Joan. «Notes per a una introducció a l'estudi de Josep Pla». Dins PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum I. El quadern gris*. Barcelona: Destino, 1977 [1a ed. 1966], p. 12.
2. FUSTER, Joan. «Notes per a una introducció a l'estudi de Josep Pla». *Op. cit.*, p. 13-14.
3. DORIA, Sergi. «Introducción». Dins PLA, Josep. *Viaje en autobús. La huida del tiempo. La calle Estrecha*. Madrid: Fundación José Antonio de Castro, 2018, p. 13-14.
4. PLA, Josep; CRUZET, Josep M. *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*. Barcelona: Destino, 2003, p. 32.
5. GALLOFRÉ, Maria Josepa. «Amb les pedres disperses». Dins PLA, Josep; CRUZET, Josep M. *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962*. Barcelona: Destino, 2003, p. 8.
6. VERGÉS, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XLV. Imatge Josep Pla*. Barcelona: Destino, 1984, p. 497.
7. *Ibid.*, p. 35.
8. FEBRÉS, Xavier. *Josep Pla o la vitalitat. Una biografia literària*. Barcelona: Pòrtic, 2020, p. 151-153. Segons Febrés, la primera opció acceptada per Josep Pla, el juliol de 1963, per a reprendre el projecte de les obres completes fou l'editorial AC, impulsada per Manuel Ortínez i dirigida per Armand Carabén. Pla en signà el contracte i els en lliurà cinc manuscrits, entre els quals hi havia *El quadern gris*, perquè els presentaren a censura. Els permisos de tots cinc els foren concedits, però el 1965, en veure's l'editorial obligada a tancar, restaren al calaix. També intentaren aconseguir la futura nova edició de les obres completes l'editorial Proa, de Joan B. Cendrós, el 1964, i Edicions 62, amb Josep M. Castellet com a director literari, el maig de 1965, però Josep Pla ja s'havia compromès amb Josep Vergés per a començar el nou projecte a Destino.
9. VERGÉS, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XLV. Op. cit.*, p. 497.
10. *Ibid.*, p. 499-502. Convé remarcar que molts dels títols proposats inicialment per Pla s'hi mantingueren, i, a més, hi aparegueren en el mateix ordre que els enumera l'escriptor: *El quadern gris* –en un únic volum, això sí–, *Aigua de mar*, *Primera volada*, *Sobre París i França* –sense la preposició a la nota–, *El nord* o *La vida amarga*, entre d'altres.
11. *Ibid.*, p. 503.
12. *Ibid.*, p. 502-503.
13. *Ibid.*, p. 75.
14. *Ibid.*, p. 499.
15. *Ibid.*, p. 29.
16. FEBRÉS, Xavier. *Josep Pla o la vitalitat. Op. cit.*, p. 22-23.
17. VERGÉS, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XLV. Op. cit.*, p. 29. Segons DORIA, Sergi. «Introducción». *Op. cit.*, p. 22, van ser més de tres mil articles, encara que no en dona cap tipus de concreció ni de classificació. També és cert que el còmput de Vergés és fins al 1975, és a dir, fins que es vengué la revista; segons ell mateix, durant el 1976 Pla hi seguirà col·laborant enviant-li articles ja publicats amb anterioritat. Tanmateix, sembla impossible que en només un any –o, fins

i tot, en quatre, si tenim en compte que l'empordanés hi mantingué el contacte fins al 1980– la xifra poguera ascendir fins als tres mil.

18. VERGÉS, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XLV. Op. cit.*, p. 36, hipotitza sobre una malaltia o que no acabava de veure-hi clara la col·laboració.

19. PLA, Josep. «Calendarios». *Destino*, 27-12-1941, p. 8. Convé assenyalar que, a banda de la secció, en alguns números Pla incorporarà reportatges sobre l'estranger com a conseqüència dels seus viatges per Europa, Amèrica o l'Orient Mitjà, entre d'altres indrets, una vegada acabada la guerra.

20. DORIA, Sergi. «Introducción». *Op. cit.*, p. 21.

21. PLA, Josep. «Habrá que tener paciencia». *Destino*, 31-01-1948, p. 5. Paradoxalment, Pla trenca la línia que s'havia imposat, ja que voldrà, en aquell article, «hacer una pequeña incursión en el campo de los tópicos con barba y del estilo solemne, para tratar de separar lo que puedan contener de pasión o de capricho histórico», i dedicarà la columna a parlar de la possibilitat d'una nova guerra.

22. Durant la redacció d'aquest treball, vam contactar amb la cap d'administració i tècnica del centre de documentació de la Fundació Josep Pla, Marta Vergés, que ens va respondre que, en l'actualitat, s'està treballant en una base de dades dels articles periodístics, la qual està prevista per al mes de juny. Igualment, ens va explicar que a mitjan d'abril d'enguany tindrà lloc una jornada de *crowdsourcing* en què es debatrà sobre la col·lació d'alguns llibres amb la producció periodística. Els resultats d'ambdues accions ajudaran a posar llum per a futures investigacions.

23. GENETTE, Gérard. *Palimpsestes. La littérature au second degré*. París: Seuil, 1992 [1a ed. 1982], p. 13.

24. GALLOFRÉ, Maria Josepa. «Amb les pedres disperses». *Op. cit.*, p. 17-18.

25. PLA, Josep; CRUZET, Josep M. *Amb les pedres disperses. Op. cit.*, p. 335.

26. *Ibid.*, p. 343.

27. *Ibid.*, p. 344.

28. *Ibid.*, p. 346. En realitat, a *Les hores (El pas de l'any)*, el seguiran *Els anys (El pas de la vida)* (1953) i *Els moments (El pas de les hores)* (1955), també a Selecta.

29. *Ibid.*, p. 348.

30. *Ibid.*, p. 349-351. Segons Marta Vergés, a qui li agraïm l'ajuda, el text coincident que Pla eliminà deu ser el que queda inclòs al final del capítol «Llagosta i pollastre», del llibre homònim, sense un títol específic, i que més endavant s'incorporà al capítol «Sobre la cuina» del volum XII, *El meu país*, de les *Obres Completes* de Selecta, i en el volum VII, *El meu país*, de l'*Obra completa* de Destino, en ambdós casos també sense títol.

31. *Ibid.*, p. 351-365.

32. *Ibid.*, p. 370-372.

33. FEBRÉS, Xavier. *Josep Pla o la vitalitat. Op. cit.*, p. 165-166.

34. VENY-MESQUIDA, Joan R. «La revisió de la pròpia obra en els escriptors contemporanis: notes per a una tipologia de motius». *Estudis Romànics*, 26 (2004), p. 159-163.

35. PLA, Josep; CRUZET, Josep M. *Amb les pedres disperses. Op. cit.*, p. 43.

36. *Ibid.*, p. 39.

37. VERGÉS, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XLV. Op. cit.*, p. 73.

38. PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XXVIII. Direcció a Lisboa*. Barcelona: Destino, 1975, p. 7-8.

39. VERGÉS, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XLV. Op. cit.*, p. 73.

40. Vegeu GENETTE, Gérard. *Seuils*. París: Seuil, 2002 [1a ed. 1987], p. 177-185.

41. *Ibid.*, p. 212-232.

42. PLA, Josep. *Les hores (El pas de l'any)*. Barcelona: Selecta, 1953, p. 11. PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XX. Les hores*. Barcelona: Destino, 1971, p. 7.

43. PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XX. Op. cit.*, p. 9.

44. GENETTE, Gérard. *Seuils. Op. cit.*, p. 201.

45. PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XX. Op. cit.*, p. 10.
46. Vegeu GENETTE, Gérard. *Seuils. Op. cit.*, p. 265-278.
47. AGUSTÍ, Ignacio. «Prólogo». Dins PLA, Josep. *La huida del tiempo*. Barcelona: Destino, 1984 [1a ed. 1945], p. 8-9.
48. VENY-MESQUIDA, Joan R. «La revisió de la pròpia obra en els escriptors contemporanis: notes per a una tipologia de motius». *Op. cit.*, p. 166.
49. VERGÉS, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XLV. Op. cit.*, p. 469-470.
50. PLA, Josep. «Viento de Cuaresma». *Destino*, 25-03.1944, p. 8. PLA, Josep. *La huida del tiempo*. Barcelona: Destino, 1984 [1a ed. 1945], p. 71.
51. PLA, Josep. *Les hores (El pas de l'any)*. *Op. cit.*, p. 72. PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XX. Op. cit.*, p. 101.
52. PLA, Josep. «Calendarios». *Op. cit.*, p. 8.
53. PLA, Josep. *La huida del tiempo. Op. cit.*, p. 11.
54. PLA, Josep. «Calendarios». *Op. cit.*, p. 8.
55. PLA, Josep. *Les hores (El pas de l'any)*. *Op. cit.*, p. 19. PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XX. Op. cit.*, p. 14-15.
56. PLA, Josep. «Un noviembre fino». *Destino*, 22-11-1947, p. 8.
57. PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XX. Op. cit.*, p. 441.
58. PLA, Josep. «Un noviembre fino». *Op. cit.*, p. 8.
59. PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XX. Op. cit.*, p. 443.
60. PLA, Josep. «Un noviembre fino». *Op. cit.*, p. 8.
61. PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XX. Op. cit.*, p. 443.
62. PLA, Josep. «Un noviembre fino». *Op. cit.*, p. 8.
63. PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XX. Op. cit.*, p. 443.
64. PLA, Josep. «Un noviembre fino». *Op. cit.*, p. 8.
65. PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XX. Op. cit.*, p. 442.
66. PLA, Josep. «Un noviembre fino». *Op. cit.*, p. 8.
67. PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XX. Op. cit.*, p. 444.
68. PLA, Josep. «Un noviembre fino». *Op. cit.*, p. 8.
69. PLA, Josep. *Obra completa de Josep Pla. Volum XX. Op. cit.*, p. 444.
70. VENY-MESQUIDA, Joan R. «La revisió de la pròpia obra en els escriptors contemporanis: notes per a una tipologia de motius». *Op. cit.*, p. 177.
71. *Ibid.*, p. 163.
72. *Ibid.*, p. 169.

RÉSUMÉS

Entre el 1939 i el 1976, Josep Pla va escriure més de dos mil articles per a la revista *Destino*, la majoria dels quals va veure la llum en la seua secció setmanal, «Calendario sin fechas». Molts d'aquests papers van ser recollits en forma de llibre: *La huida del tiempo* (Destino, 1945) n'és una mostra, amb cinquanta-un texts. El present treball pretén analitzar el procés d'incorporació i adaptació d'aquests articles a l'esmentat *La huida del tiempo*, i després, com s'amplien i es tradueixen al català, primer per a *Les hores (El pas de l'any)* (Selecta, 1953), i, més endavant, per a

l'*Obra completa*, concretament, per al volum XX, titulat *Les hores* (Destino, 1971). L'objectiu és l'estudi, a partir de l'anàlisi de dos capítols concrets («Calendaris» i «Un novembre fi»), dels successius processos de reescriptura personal i d'autotraducció que van més enllà dels simples canvis lingüístics, a més de ser un intent d'acostar els texts a un nou públic lector, diferent del de la plataforma de publicació original.

Entre 1939 et 1976, Josep Pla a écrit plus de deux mille articles pour le magazine *Destino*, dont la plupart ont été publiés dans sa rubrique hebdomadaire « Calendario sin fechas ». Beaucoup de ces articles ont été rassemblés sous forme de livre : *La huida del tiempo* (Destino, 1945) en est une preuve, avec cinquante et un textes. Le présent travail vise à analyser le processus d'incorporation et d'adaptation de ces articles dans la sousdite *La huida del tiempo*, puis, comment ils sont élargis et traduits en catalan, d'abord pour *Les hores (El pas de l'any)* (Selecta, 1953), et, plus tard, pour *l'Obra completa* ; plus précisément pour le tome XX, intitulé *Les hores* (Destino, 1971). L'objectif est d'étudier, à partir de l'analyse de deux chapitres précis (« Calendaris » et « Un novembre fi »), les processus successifs de réécriture personnelle et d'autotraduction qui vont au-delà des simples changements linguistiques, en plus d'être une tentative de rapprocher les textes d'un nouveau lectorat, différent de celui de la plateforme éditoriale originale.

Between 1939 and 1976, Josep Pla wrote more than two thousand articles for the weekly magazine named *Destino*, most of which were published in his section « Calendario sin fechas ». Many of these papers were collected in book form, such as *La huida del tiempo* (Destino, 1945), with fifty-one texts. The aim of this work is to analyze the process of incorporation and adaptation of these articles in *La huida del tiempo*, thus focusing on how they were expanded and translated into Catalan, firstly for *Les hores (El pas de l'any)* (Selecta, 1953), and later, for the *Obra completa*, specifically for the volume XX, entitled *Les hores* (Destino, 1971). Based on the analysis of two chapters (« Calendaris » and « Un novembre fi »), this paper aims to study the successive processes of personal rewriting and self-translation that go beyond simple linguistic changes, as well as to bring the texts closer to a new readership, different from the original publishing support.

INDEX

Mots-clés : Pla Josep, Les hores, La huida del tiempo, revue Destino, réécriture personnelle

motsclesca Pla Josep, Les hores, La huida del tiempo, revista Destino, reescriptura personal

Keywords : Pla Josep, Les hores, La huida del tiempo, Destino magazine, personal rewriting

AUTEUR

J. ÀNGEL CANO MATEU

University of Leeds

j.a.canomateu[at]leeds.ac.uk